

RECEPTAREA XILOGRAVURII LUI ALBRECHT DÜRER, REGELE DAVID, 1499, ÎN TIPOGRAFII DE LA IAȘI ȘI BUCUREȘTI DIN SECOLELE XVII-XVIII

CORNEL TATAI-BALTĂ

Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia

ctataibalta@yahoo.com

Cuvinte cheie: Albrecht Dürer, tipografie, xilogravură, Regele David, Iași, București

Keywords: Albrecht Dürer, typography, woodcut, King David, Iași, Bucharest

În acest studiu se discută despre influența graficii lui Albrecht Dürer asupra unor xilogravuri, anonimi sau cunoscuți, activi, între secolele XVII-XIX, în Țara Românească, Moldova și Transilvania.

Operele pictate și mai ales cele gravate în lemn sau în metal de genialul artist renesanțist german din Nürnberg, Albrecht Dürer (1471-1528), s-au bucurat, atât în timpul vieții sale, cât și ulterior, până în zilele noastre, de un succes răsunător, de care puțini creatori au avut parte de-a lungul istoriei¹.

Lucrările sale gravate au circulat intens nu doar în mediul catolic, ci și în cel ortodox, înrâurind deopotrivă arta, sub variate tehnici, din zona balcanică².

Influența gravurilor germane, cu precădere a celor realizate de Dürer, este prezentă și în spațiul românesc pe parcursul secolelor XV-XIX, în pictura murală și de altare sau în ferecăturile unor cărți bisericești, după cum au constatat: Virgil Vătășianu³, Adina Nanu⁴, Viorica Guy Marica⁵, Corina Nicolescu⁶ ș.a.

Grafica lui Dürer pătrunde în ilustrația de carte românească veche prin intermediul xilogravurilor ucrainene, aflate la rândul lor în aria de răspândire a artei germane sau a celei italiene⁷, cât și pe alte căi. Difuzarea modelelor dureriene și în general a celor germane în zona central-răsăriteană a Europei este explicabilă dacă ținem seama de existența școlii de sculptură, care a produs și gravuri, întemeiată de Veit Stoss cel Bătrân la Cracovia, între anii 1477-1496, extrem de eficientă, cu importante iradierii, sau de prezența în capitala poloneză a elevilor lui Albrecht Dürer, Hans Süß von Kulmbach și Hans Dürer (1529)⁸. Se știe că tipăriturile apărute la Kiev și Lvov, bogat împodobite cu xilogravuri, la care, printre altele, se observă și influența artei germane, au circulat intens în Țara Românească, Moldova și Transilvania.

Xilogravura *Fiul risipitor păzind porcii* din *Evanghelia învățătoare*, ieșită de sub teascuri la Govora în 1642, este foarte asemănătoare cu aceea din *Evanghelia*

¹ Eichler 1999, p. 130-135.

² Nanu 1976, p. 175, 181; Costescu 1983, p. 30.

³ Vătășianu 1959, p. 777.

⁴ Nanu 1976, p. 176-184.

⁵ Marica 1972, p. 85; Marica 1981, p. 260-278.

⁶ Nicolescu 1968, p. 299.

⁷ Kameneva, Guseva 1976, p. 10. De notat că Iorga 1931, p. 36-37 a sesizat faptul că unele xilogravuri românești vechi sunt de inspirație germană, iar Racoveanu 1940, p. 31 vorbește „de influența artei din vremea marelui gravor din Nürnberg”.

⁸ Tatai-Baltă 2004-2005, p. 174, mai detaliat și bibliografia folosită.

învățătoare de la Lvov din 1606. Aceasta din urmă a avut ca sursă de inspirație binecunoscuta gravură în aramă executată de Dürer pe la 1496⁹.

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, xilogravurile sau desenele lui Albrecht Dürer sunt receptate la Blaj, fie direct, fie indirect, prin mijlocirea altor gravuri. Este vorba de ilustrațiile gravate în lemn de: Vlaicu, *Batjocorirea, Țintuirea pe cruce, Ceaslov*, 1751¹⁰; de un anonim, *Sfânta Treime (Încoronarea Mariei), stema episcopului Petru Pavel Aron, panorama Blajului* (respectiv scene sunt dispuse pe verticală), *Votiva appreciatio*, 1760¹¹; de Ioanițiu Endrédi, *Bunavestire, Octoih*, 1783¹². Menționăm că la Blaj am depistat și elemente disparate din creațiile lui Dürer sau ale altor artiști germani ori preluarea unor teme renascentiste sau baroce ce provin din același areal¹³.

Xilogravura, nesemnată și nedată, *Intrarea lui Isus în Ierusalim* din *Evanghelia* tipărită la Mănăstirea Neamț în 1821 a avut ca model ilustrația din *Psaltirea* apărută la Kiev în anul 1697. Deși paginația este inversată, compoziția, numărul personajelor, elementele arhitectonice, prezența palmierului sunt aceleași, diferențele existente fiind minime. Gravura ucraineană este în mod clar de inspirație germană. Cea mai apropiată analogie a ilustrației kievene o regăsim la Dürer, în *Micul ciclu al Patimilor*, xilografiat în 1509 și publicat în 1511¹⁴.

Cercetările recente pe care le-am efectuat relevă influența lui Albrecht Dürer și în însemnatele centre culturale românești: Iași și București. Considerăm că xilogravura *Regele David* (**Fig. 1/1**), realizată de acesta în anul 1499, deci în tinerețea sa¹⁵, a constituit sursa de inspirație a unor gravuri în lemn din secolele XVII și XVIII, care au dorit să rămână anonimi.

Psaltirea slavo-română de la Iași din 1680 posedă o ilustrație (**Fig. 1/2**)¹⁶ destul de asemănătoare cu aceea a marelui artist de la Nürnberg. Poziția în spațiu a regelui biblic, profilat pe un peisaj cu arhitecturi, cât și a îngerului cu sabia în mână (dar având în cealaltă „craniul deșertăciunii, simbol al meditației poetice și filosofice”)¹⁷ este în linii mari aceeași. Mișcarea impetuoasă a personajelor sfinte, gesturile lor retorice denotă însă că ele aparțin barocului. Prin urmare, între xilogravura lui Dürer și aceasta de la Iași s-a putut afla o lucrare intermediară sau mai degrabă mai multe, în care spiritul echilibrat renascentist este substituit de cel dinamic caracteristic stilului baroc, în vogă în secolele XVII-XVIII. Ilustrația ieșeană este atribuită lui Damaschin Gherbest

⁹ Ștrempele 1955, p. 25, fig. la p. 26; Tatai-Baltă 2004-2005, p. 174-175, fig. 1-3.

¹⁰ Tatai-Baltă 1983, p. 827-829, fig. 4-5, 14; Tatai-Baltă 1995, p. 55-57, fig. 4-5, 129; Tatai-Baltă 2004-2005, p. 175-177, fig. 4-8; Tatai-Baltă 2006, p. 160-161, fig. 1-6; Tatai-Baltă 2007, p. 32-33, fig. 27-28; Tatai-Baltă 2007-2009, p. 172, fig. 9-10.

¹¹ Tatai-Baltă 2004-2005, p. 177-178, fig. 9-10; Tatai-Baltă 2005, p. 286, fig. 1-2; Tatai-Baltă 2006, p. 161-162, fig. 7-8; Tatai-Baltă 2007, p. 33, fig. 29-30; Tatai-Baltă 2007-2009, p. 172, fig. 11-12.

¹² Tatai-Baltă 1995, p. 72-73, fig. 217; Tatai-Baltă 2004-2005, p. 178-179, fig. 11-14; Tatai-Baltă 2006, p. 162-163, fig. 9-12; Tatai-Baltă 2007, p. 33-34; Tatai-Baltă 2007-2009, p. 172.

¹³ Tatai-Baltă 1995, p. 55, 58, 60-61, 68-69, 71, 73, 85, 91-92, 94, 102, 109; Tatai-Baltă 2006, p. 163-164, fig. 13-16; Tatai-Baltă 2012, p. 66-68, fig. 1-6; Tatai-Baltă 2013, p. 27-30, 32-33, fig. la p. 131-133.

¹⁴ Marica, Tatai-Baltă 1979, p. 313-315, fig. 12; Tatai-Baltă 2005b, p. 179-182, fig. 1-5; Tatai-Baltă 2007, p. 41-45, fig. 35-39.

¹⁵ Kurth 1963, p. 14, fig. 71; Tatai, Tatai-Baltă 2015, fig. 383.

¹⁶ Morărescu 1982, fig. la p. 23; Tatai, Tatai-Baltă 2015, fig. 384.

¹⁷ Morărescu 1982, p. 23. Tema iconografică *Memento Mori* (sinonim, *vanitas*), specifică goticului târziu, Renașterii, manierismului și cu precădere barocului, reprezintă un craniu, o carte a vieții, o oglindă ș.a. cu menirea de a aminti omului „sfârșitul implacabil și inutilitatea celor trecătoare” – *Dicționar de artă* 1995, p. 281.

despre care se spune că a avut „ca punct de plecare” pe aceea din *Psalmi Davidis, Lugundi, ex officia luntarum*¹⁸.

Fig. 1. 1. Albrecht Dürer, *David*, 1499; 2. *David*, *Psaltire slavo-română*, Iași, 1680

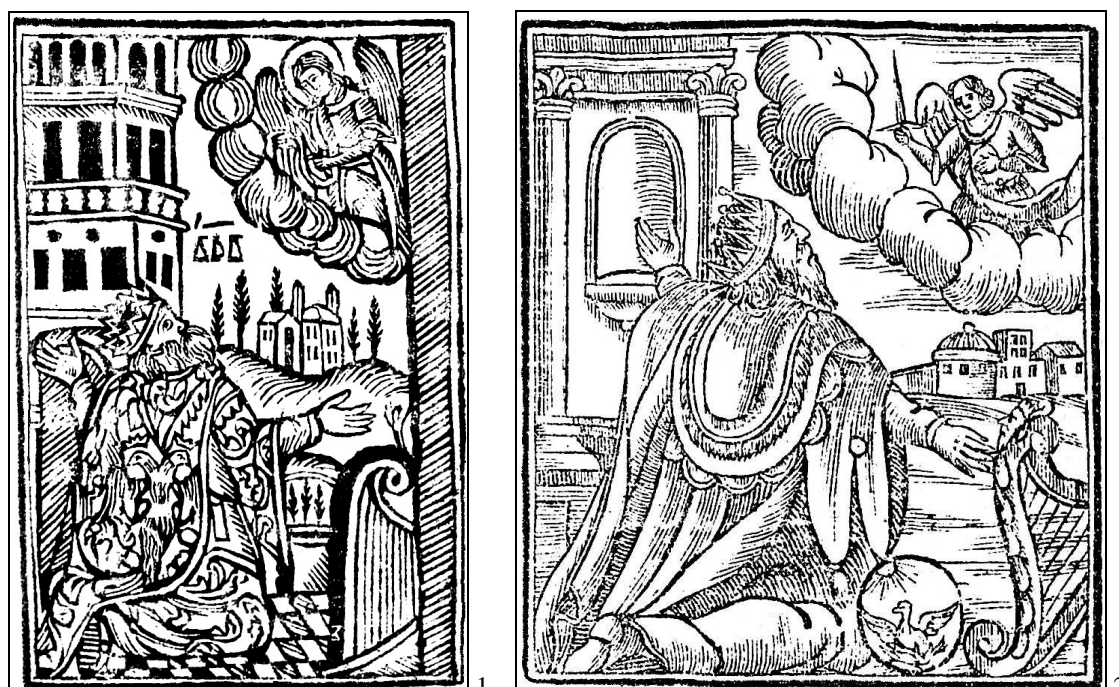

Fig. 2. 1. *David*, *Adunare de rugăciuni*, Iași, 1751. 2. *David*, *Alegere din toată Psaltirea*, București, 1769

¹⁸ Morărescu 1982, p. 23.

Ilustrația (**Fig. 2/1**) din cartea *Adunare de rugăciuni*, tipărită tot la Iași, dar în anul 1751¹⁹, este analoagă cu xilogravura lui Dürer. Și aici, regele David poartă coroană pe cap, stă în genunchi, la stânga sa înălțându-se o clădire. Îngerul (fără a ține într-o mână sabia, iar în cealaltă lancea), cât și harfa figurează la dreapta imaginii la fel ca în xilogravura lui Dürer. De notat că redarea mâinilor lui David, larg deschise, pare să provină din ilustrația ieșeană din 1680.

Apropiată de modelul durerian este mai ales xilogravura (**Fig. 2/2**) din cartea lui Neofit, *Alegere din toată Psaltirea*, imprimată la București în anul 1769²⁰. Schema compozițională este identică. Între cele două xilogravuri există și deosebiri evidente. La Dürer, în încăperea din spatele lui David se zărește o femeie culcată în pat, foarte probabil Batșeba, soția celui mai credincios soldat al său pe care a pus la cale să fie ucis, pentru a putea să o păstreze alături de el²¹. La baza ilustrației de la București este înfățișată o pasăre cu aripile desfăcute, înscrisă într-un cerc, a cărei semnificație ne scapă. Mai semnalăm faptul că în ilustrația de la București din 1769, similar celei de la Iași din 1751, David își ține brațele întinse lateral, și nu adunate ca la Dürer, iar îngerul din colțul drept de sus este împresurat de nori.

Așadar, înrăurirea gravurilor lui Albrecht Dürer asupra xilogravurilor anonimi sau cunoscute (Vlaicu, Ioanițiu Endrédi), activi, între secolele XVII-XIX, în cadrul tipografiilor românești de la Govora, Iași, Blaj, București și Mănăstirea Neamț este certă. Arta germană în ansamblul ei și grafica lui Dürer îndeosebi au pătruns în arealul românesc prin diferite căi și mijloace.

Bibliografie

- Costescu 1983 – E. Costescu, *Începuturile artei moderne în sud-estul european*, București, 1983.
- Dicționar de artă* 1995 – *Dicționar de artă. Forme, tehnici, stiluri artistice*, I, București, 1995.
- Eichler 1999 – A.-F. Eichler, *Albrecht Dürer (1741-1528)*, Köln, 1999.
- Iorga 1931 – N. Iorga, *Tipografia la români*, în *Almanahul graficeii române*, 1931, p. 32-55.
- Kameneva, Guseva 1976 – T. N. Kameneva, A. A. Guseva (ed.), *Ucrainschie cnighi chirillovscoi peciati, XVI-XVIII vv. Catalog izdaniei, Vipusc I, 1574 g. – I polovina XVII. v*, Moscova, 1976.
- Kurth 1963 – W. Kurth (ed.), *The Complete Woodcuts of Albrecht Dürer*, New York, 1963.
- Marica 1972 – V. G. Marica, *Sebastian Hann*, Cluj, 1972.
- Marica 1981 – V. G. Marica, *Pictura germană între Gotic și Renaștere*, București, 1981.
- Marica, Tatai-Baltă 1979 – V. G. Marica, C. Tatai-Baltă, *Surse iconografice și stilistice ale unor teme figurative din xilogravura românească (secolele XVI-XIX)*, în *ActaMN*, XVI, 1979, p. 295-324.
- Morărescu 1982 – D. Morărescu, *Un xilograf moldo-vlah: Damaschin Gherbest Stemarul*, în *Arta*, XXIX, 7-8, 1982, p. 23-25.
- Nanu 1976 – A. Nanu, *Pe urmele lui Dürer*, București, 1976.

¹⁹ Tatay, Tatai-Baltă 2015, fig. 385.

²⁰ Tatay, Tatai-Baltă 2015, p. 123, fig. 382.

²¹ Căsătorită cu David, Batșeba l-a născut pe Solomon, viitorul rege al Israelului.

- Nicolescu 1968 – C. Nicolescu, *Argintăria laică și religioasă în Țările Române (sec. XIV-XIX)*, București, 1968.
- Racoveanu 1940 – G. Racoveanu, *Gravura în lemn la Mănăstirea Neamțul*, București, 1940.
- Ștrempel 1955 – G. Ștrempel, *Sprrijinul acordat de Rusia tiparului românesc în secolul al XVII-lea*, în *SCB*, I, 1955, p. 15-42.
- Tatai-Baltă 1983 – C. Tatai-Baltă, *Xilogravurile lui Vlaicu de la Blaj (1751-1752)*, în *ActaMN*, XX, 1983, p. 823-842.
- Tatai-Baltă 1995 – C. Tatai-Baltă, *Gravorii în lemn de la Blaj (1750-1830)*, Blaj, 1995.
- Tatai-Baltă 2004-2005 – C. Tatai-Baltă, *Influența lui Dürer asupra xilogravurilor din vechile tipărituri românești (sec. XVII-XIX)*, în *AT*, XIV-XV, 2004-2005, p. 173-182.
- Tatai-Baltă 2005a – C. Tatai-Baltă, *Înrâurirea unei xilogravuri de Dürer asupra ilustrației din Votiva apprecatio, Blaj, 1760*, în *Apulum*, XLII, 2005, p. 285-289.
- Tatai-Baltă 2005b – C. Tatai-Balta, *Modelul ucrainean de origine germană al unei xilogravuri de la Mănăstirea Neamțul*, în *Cultura creștină*, VIII, 3-4, 2005, p. 178-187.
- Tatai-Baltă 2006 – C. Tatai-Baltă, *Influența lui Dürer și a unor artiști germani asupra xilogravorilor de la Blaj din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea*, în *Apulum*, XLIII, 2, 2006, p. 159-171.
- Tatai-Baltă 2007 – C. Tatai-Baltă, *Ipostaze cultural-artistice*, Alba Iulia, 2007.
- Tatai-Baltă 2007-2009 – C. Tatai-Baltă, *Les sources européennes de la gravure sur bois de Blaj*, în *BC*, I-III (XXVI-XXVIII), 2007-2009, p. 169-184.
- Tatai-Baltă 2012 – C. Tatai-Baltă, *Materialul grafic al Molitvenicului de la Blaj din 1784. Diversitatea surselor sale de inspirație*, în *Transilvania (S.N.)*, XLI, 5-6, 2012, p. 66-72.
- Tatai-Baltă 2013 – C. Tatai-Baltă, *Caleidoscop artistic*, Alba Iulia, 2013.
- Tatay, Tatai-Baltă 2015 – A. E. Tatay, C. Tatai-Baltă, *Xilogravura din cartea românească veche tipărită la București (1582-1830)*, Cluj-Napoca, 2015.
- Vătășianu 1959 – V. Vătășianu, *Istoria artei feudale în țările române*, București, 1959.

The Echo of Albrecht Dürer's Woodcut, *King David*, 1499, in Printing Houses from Iași and Bucharest during the 17th-18th Centuries

Abstract

The paintings, woodcuts or metal engravings accomplished by the Renaissance German artist Albrecht Dürer (1471-1528) were the object of attention during both his lifetime and afterwards. His engravings were intensely circulated not only in the Catholic ambience but also in the Orthodox world, having a real impact on diverse artistic techniques in the Balkan area.

As some researchers have found out, in the course of the 15th-19th centuries, the influence of German engravings, particularly of Dürer's, is also noticeable on the Romanian territory, in wall and altar painting or in metal covers of religious books.

Dürer's graphics reached the early Romanian writings through the Ukrainian woodcuts as well as through other ways and means. Anonymous or known xylographers, who were active between the 17th and 19th centuries, in the typographies from Govora, Iași, Blaj, Bucharest or the Monastery of Neamț were most assuredly influenced by Albrecht Dürer's engraved works (**Fig. 1-2**).

List of Illustrations

Fig. 1. 1. Albrecht Dürer, *David*, 1499; 2. *David, Psaltire slavo-română*, Iași, 1680

Fig. 2. 1. *David, Adunare de rugăciuni*, Iași, 1751; 2. *David, Alegere din toată Psaltirea*, București, 1769